

Özgün Makale

On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Vekayinamelerinde İstanbul Yangınları¹ Eighteenth Century Istanbul Fires in the Ottoman Chronicles

Ümmügülsüm Filiz BAYRAM²

Öz

Vekayinameler, on sekizinci yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet tarafından atanan vekayinüvislerin "Resmi Tarih" anlayışı ile yazdıkları eserlerdir. Tarihçiler için birinci elden kaynak kategorisinde olan bu eserler, geçmiş yaşantılarla ilgili siyasal, sosyal, ekonomik, coğrafi ve kültürel bilgilere ulaşılmasına kaynaklık etmektedir.

Eserler, şehir tarihçiliği çalışmaları için de önemli veriler içermektedir. Osmanlı payitahtı İstanbul, devlet tarafından atanan tarihçilerin ilgi merkezi olduğundan buradaki gelişmeler dikkatle izlenir ve eserlere kaydedilirdi. Bu nedenle, İstanbul çalışmalarında da vekayinüvis tarihleri ana kaynak değerine sahiptir. Çalışmanın amacı, on sekizinci yüzyılda göreve gelen vekayinüvislerin eserlerinde yer alan İstanbul yangınlarının incelenmesi ve olayların hangi yönlerinin ele alındığına dair çıkarımların yapılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Yangın, Vekayiname, Vekayinüvis, Resmi Tarihçilik.

Abstract

Chronicles are works written by officially appointed annalists with the understanding of "Official History" in Ottoman Empire since the eighteenth century. As primary sources for historians, these works provide access to information about past experiences in political, social, economic, geographical and cultural fields.

The works also contain important data for urban historiography studies. Since Ottoman capital city İstanbul was the center of attention of historians appointed by the state, the developments there were carefully monitored and recorded. For this reason, the dates on the chronicles has the main source value for İstanbul studies. Within this context, the aim of the study is to examine the fires written in the works of annalists appointed in the eighteenth century and deduce which sides of İstanbul fires were handled.

Keywords: Chronicle, Annalist, İstanbul, Fire, Official Historiography.

¹ Makale başvuru tarihi: 16.08.2019; makale kabul tarihi: 27.08.2019.

² Dr. Öğretim Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, filiz.bayram@msgsu.edu.tr. ORCID No: 0000-0002-3350-1261.

Giriş

İstanbul Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinde yangınlara maruz kalmış, özellikle Osmanlı döneminde bazı yangınlar büyük felaketlere dönüşmüştür (Cezar, 2002, s. 354). Kentte, herhangi bir yerde başlayarak hızla geniş alanlara yayılan, ciddi mal ve can kaybına yol açan yangınlar sıklıkla yaşanırdı. Fetih'ten sonra Suriçi'nde artan nüfus, çarpık şehirleşme, doğal etkenler ve yönetimin yangın korunumu çözümlerini uygulayamaması gibi durumlar İstanbul yangınlarına zemin hazırlayan temel nedenleri oluşturmaktaydı (Ceylan, 2004, s. 38).

Eski İstanbul'da şehir sakinlerinin karşılaştıkları zorluklar, acılar ve yoklukların kaynağı, yani "Padişah-ı Eyyâm-ı Devletde İstanbul halkının âsude-i hâl üzre" olmalarını engelleyen yangınlar, kentin başındaki en büyük dertlerden biriydi.

On beşinci yüzyılın sonlarından yirminci yüzyılın başına kadar İstanbul'un sosyal yaşamını karartan, kültürel, sanatsal ve ekonomik birikimlerini acımasızca eriten yangınlar kenti olumsuz etkileyen olayların başında gelmekteydi (Sakaoğlu, 1997, s. 46).

İstanbul'daki evlerin yapısı ahşap, yan yana sıralı şekildeydi. Aralarındaki mesafe çok azdı. Sokaktaki evler bir sıra hâlinde dizilirdi. Çatıların yüksekliğinin aynı olması, sokak çizimlerinde ortaya çıkan, huzur verici özelliklerden biriydi. Sokakların inişli çıkışlı ve dolambaçlı olması da monotonlaşmaya engeldi (Kos, 2017, s. 156). Huzuru, canlılığı içerisinde barındıran bu durum maalesef yangınların yayılması ve hızlı müdahale edilememesinin en önemli etkenlerindendi.

İstanbul'un özelliklerinden biri de coğrafi olarak bulunduğu mekân ve yerleştiği doğal alandı. Şehir, konumu ve güneyden aldığı güneş ışığıyla Avrupa kentleri ile kıyas götürmeyecek aydınlığa sahipti (Kos, 2017, s. 178).

Şehrin değerini arttıran İstanbul Boğazı, iklim üzerinde oldukça etkilidir. Boğaz üzerinde esen rüzgarlar, şehrin havasını sürekli değiştirir. Yılın üçte ikilik bölümünde poyraz eser. Kuzeydoğudan esen poyraz rüzgarları yaz sıcaklığını çekilir hâle getirir. Güneybatıdan esen lodos, ilk ve sonbaharın serinliklerini ve kışın soğukluğunu yumuşatırken, kuzeybatı yönünde Balkanlar'dan gelen karayel ise şiddetli soğuk havaya sebep olmaktadır (Talas & Dinç, 1948, s. 22; Kadioğlu, 2009, 09 14). Bu rüzgarların estiği, hatta fırtınaya dönüştüğü günlerde, özellikle Haliç sahillerinde başlayan bir yangın hızla yayılarak şehre büyük zararlar vermiştir (Yıldız, 2017, s. 15).

1. On Sekizinci Yüzyıl Vekayinameleri ve Yangınlarla İlgili Konu Başlıkları

Vekayinüvis eserlerde çoğunlukla devleti ilgilendiren, askeri ve siyasi olaylar kaleme alınırdı. Savaş zamanlarında daha çok siyasi gelişmeler işlenir, barış zamanında ise konu başlıkları çeşitlenerek, sosyal ve toplumsal haberler eserlere zapt edilirdi. Vekayinameler, belirli bir kalıp ve sistem içerisinde yazılsa da eserleri kaleme alan tarihçinin eğitimi, bulunduğu hizmetler ve sahip olduğu yeteneklerden kaynaklı bireysel farklılıklar konuların belirlenmesinde etkili olabiliyordu. İçerisinde bulunduğu koşulları ve her müellifin bireysel özelliklerini yansıtan vekayinamelerdeki yangın konularının sayıları bazılarında üçü dördü geçmezken³ bazılarında ise yüzü geçtiği görülmektedir. Hâkim Tarihi'nde İstanbul yangınları ile ilgili yüz sekiz konu başlığı varken Enverî Tarihi'nin birinci cildinde ise yangın konulu herhangi bir başlık bulunmamaktadır⁴.

Aşağıda on sekizinci yüzyılda sırasıyla göreve getirilen vekayinüvisler ve tarihlerinden konumuzu alakadar edecek şekilde kısaca bahsedilmiş ayrıca eserlerde zapt edilen yangınla ilgili konu başlıkları makalenin sonunda tablolar hâlinde verilmiştir. Bu eserler, yazıldıkları dönemlerde kendilerinden önceki vekayinüvislerin notlar hâlinde bıraktıkları haberleri de kapsadığından makalemiz aşağıda bahsedilen vekayinüvislerin tarihleri temel alınarak hazırlanmıştır.

³ Bkz. Tablo 11

⁴ Bkz. Tablo 5.

1.1. Râşid Tarihi

Mehmed Efendi 1714 yılında Sadrazam Damad Ali Paşa tarafından III. Ahmed'in tahta çıkmasından itibaren olayları yazmakla görevlendirilir. Vezir-i azam Damat İbrahim Paşa zamanında ise Naima'nın bıraktığı yerden başlayarak vakaları yazma vazifesi verilir (Günay, 2007, s. 463). Müellifin tertibine göre "Târih-i Râşid" 1740 senesinde İbrahim müteferrika tarafından beş cilt olarak basılır.

Râşid Tarihi'nde Çelebizâde'nin zeyli de dahil İstanbul'u ilgilendiren on sekizinci yüzyıla ait otuz dokuz tane yangın başlığı mevcuttur⁵.

1.2. Küçük Çelebizâde Asım Efendi

Râşid Efendi'nin yerine 5 Nisan 1723 tarihinde vekayinüvis olarak atanır. Eser selefinin yazmadığı 3 Temmuz 1722 tarihinden itibaren başlar ve 29 Temmuz 1729 tarihine kadar gelir (Baysun, 1977, C. 3, s. 372). Çelebizâde'nin notları Râşid'in zeyli gibi itibar edilerek onunla birlikte basılır (Afyoncu, 2018, s. 22).

Çelebizâde'nin eserinde yirmi bir adet yangın başlığı bulunmaktadır⁶.

1.3. Sami ve Şakir ve Subhi Tarihi

Sami Mustafa Efendi 26 Kasım 1730 tarihinden 1734'te ölümüne kadar geçen olayları kaleme alır. Düzenli olarak aldığı notlar 1730-1732 yılları arasındadır. Müellif notlarını derli toplu bir hâle getirememiş, yazdıkları zayi olmadan vekayinüvis Subhi'nin gayretleri ile gün yüzüne çıkarılmıştır (Afyoncu, 2018, s. 22).

Şakir Hüseyin Efendi eserine 1732 olaylarıyla başlar ve 1735 yılında Halep kadılığına tayin edilene kadar bu hizmette bulunur. Yalnız Şakir'in yazdığı notlar da selefi Sami gibi müsvedde hâlinde kalmıştır (Kütükoğlu, 1986, C. 13, s. 276).

28 Temmuz 1735 tarihinde Rami Paşazade Refet Abdullah Efendi vekayinüvis olarak atanmış onun yazdıkları Subhi Mehmet Efendi tarafından tamamlanarak "Târîh-i Sâmi ve Şâkir ve Subhî" ye eklenmiştir (Afyoncu, 2018, s. 22). Bu tarihlerde on dokuz adet yangın başlığı mevcuttur⁷.

1.4. İzzî Süleyman Efendi Tarihi

İzzî Süleyman Efendi 30 Temmuz 1745 tarihinde vakanüvis olarak atanır. Müellif 1744 yılının başından itibaren tarihini yazmaya başlayacaktır. Eserini üç cilt olarak yazmak istemişse de iki cildi mevcuttur. İlk cildi 15 Şubat 1744 ile 1 Ocak 1748 tarihleri, ikinci cildi ise 2 Ocak 1748 ile 7 Kasım 1752 tarihleri olaylarını içermektedir. Üçüncü cilt olarak yazdığını söyledikleri şu an mevcut değildir. Kendi hattı ile yazdığı altı varaklık bir kısım ise Hâkim Tarihi'nin içerisinde bulunmaktadır (Yılmaz, 2019, s. LI), (Emecen, 2001, C. 23, s. 565).

Eserde yangınla ilgili mevcut konu başlıkları on iki adettir⁸.

1.5. Hâkim Tarihi

Seyyid Hâkim Mehmed Efendi 1753-1766 yılları olaylarını zapt etmiştir (E. Afyoncu, Araştırma Rehberi, s. 23; Kütükoğlu, Vekayinüvis Makaleler, 1994, s. 116). On dört yıl vekayinüvislik va-

⁵ Bkz. Tablo 1, 2.

⁶ Bkz. Tablo 2.

⁷ Bkz. Tablo 3.

⁸ Bkz. Tablo 4.

zifesini yerine getiren Hâkim Mehmed Efendi'nin *Tarih*'i Sultan I. Mahmud'un son bir yılı, III. Osman'ın üç senesi ve III. Mustafa'nın ilk on yılını ihtiva eder (Sarıkaya, 2017, s. LXVII).

On sekizinci yüzyıl vekayinameleri içerisinde en çok yangın bahsi Hâkim Tarihi'nde geçmektedir. Eserde, iki büyük yangın olmak üzere toplam 108 yangın başlığı mevcuttur⁹.

1.6. Çeşmizâde Tarihi

3 Aralık 1766'da vekayinüvisliğe tayin edilen Mustafa Reşid, Yaklaşık bir buçuk yıl resmi devlet tarihçisi olarak hizmet eder (Kütükoğlu, 1959, s. VIII). 1766-1768 yılları için ilk elden kaynak eser olan Çeşmizâde Tarihi, Vekayinüvis Ahmed Vâsif Efendi'nin bu dönem için tek kaynağıdır (Kütükoğlu, Çeşmizâde Mustafa Reşid, 1993, s. 290).

Kırk iki varaklık Çeşmizâde Tarihi'nde devleti ilgilendiren meselelerle birlikte yangın bahsi ne de epey yer verir. Tarihinde yedi adet yangın başlığı bulunmaktadır¹⁰.

1.7. Sadullah Enverî Tarihi

Sadullah Enverî Osmanlı Devleti'nde hizmet veren önemli bir devlet adamı ve tarihçidir (Çalışkan, 2000, s. x; Bayram, 2014, s. 31; Bayram, Zonguldak 2014, s. 109). Enverî'nin üç ciltlik eserinin kütüphanelerde farklı isimlerle kaydedildiği görülmektedir. Kendisi eserine "Enverî Târîhi" demektedir (Çiçek, 2018, s. 16).

Enveri, tarihini savaş yıllarında ordu ile sefere katılarak kaleme alır. Eserde askeri ve siyasi olaylara ağırlık verilir. Bu nedenle merkezdeki gelişmelerle ilgili konular daha az görülmektedir. Yalnız eserin birinci cildinde yangın konulu bir başlık yoktur. En çok yangın başlığı ikinci ciltte yer alır. Üçüncü ciltte ise sadece üç tane İstanbul yangınına yer verilmiştir¹¹.

1.8. Edib Tarihi

Sadullah Enverî'nin üçüncü defa vekayinüvis tayin edilerek ordu ile beraber savaşa katılması üzerine 1787 yılında rikâb vakanüvisi veya vakanüvis vekili olarak payitahtta görevlendirilmiştir (Yavuz, 1994, s. 422).

Enverî cephede daha çok savaşla ilgili konuları yazarken Edib ise ağırlıklı olarak İstanbul'da meydana gelen olayları kaleme alacaktır (Çınar, 1999, s. L). Edip Tarihinde yangın konulu başlıklar on yedi tanedir. Aynı yıllarda ordu vekayinüvisi olarak görev yapan Enverî Tarihi'ne göre oldukça fazladır. Bu farklılık Edib'in rikab vekayinüvisi olarak İstanbul'daki olayları yazmakla görevlendirilmesinden kaynaklanmaktadır¹².

1.9. Vâsif Tarihi

Ahmed Vâsif Efendi'nin, dört kere atandığı vekayinüvisliği sırasında yazdığı ve "Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr" olarak isim verdiği tarihi yarım yüzyıllık bir dönemi ihtiva eder (Sarıkaya, 2017, s. CII). III. Selim'in cülûsundan itibaren yazılan cüzlerin düzeltilmesi ve yeni yazılacakların daha doğru yazılması emrini vermesi üzerine Vâsif 1790 yılında ikinci kez bu göreve tayin edilir (İlgürel, Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr, 2014, s. XXIV).

⁹ Bkz. Tablo 5.

¹⁰ Bkz. Tablo 6.

¹¹ Bkz. Tablo 7, 8.

¹² Bkz. Tablo 9; Aynı yıllara ait konular arasındaki farklılıklarla ilgili tarafımızca hazırlanan "Ordu Vekayinüvisi Sadullah Enverî ve Rikâb Vekayinüvisi Mehmed Edib Tarihlerinin Karşılaştırılması" adlı çalışma Prof. Dr. Ahmet Taşağıl için hazırlanan *Armağan Kitabı*'nda yayınlanacaktır.

Tarihçi savaş yıllarında siyasi olayları daha yoğun yazar. Savaşın olmadığı zamanlarda ise toplumsal konulardan daha çok bahseder. Yayınlanan eserlerinde toplam on yedi yangın başlığı vardır¹³.

1.10. Nuri Tarihi

Halil Nuri, Sâdullah Enverî'nin 8 Kasım 1794 tarihinde vefatından sonra vakayinüvisliğe tayin edilir ve vefatına kadar aralıksız dört yıl bu görevde kalır. Dönemin olaylarını altı cilt olarak yazdığı tarihinde anlatır (İpşirli, 1997, s. 321).

Tarihinde sosyal ve toplumsal gelişmelere birkaç istisna dışında pek fazla yer vermez. İstanbul'da çıkan yangınlar ise önemli gelişmeler olarak zapt edilmiştir (Toprak, 2015, s. 3). Eserde biri farklı başlık altında olmak üzere yaklaşık on İstanbul yangınından söz edilmektedir¹⁴.

2. Vekayinamelerdeki Yangın Konuları

Vekayinüvis eserlerde yangınlarla ilgili başlıklar altında yer alan bazı bilgiler genelde haber verme maksatlı yazıldığından kısadır. Yangın konusu genelde bu maksatla eserlere dâhil edildiğinden özellikle küçük yangın haberlerinde sadece; yangının nerede çıktığı, başlama nedeni ve çıkış tarihi not edilmiştir. Verilen tarih bilgisi genelde ay, gün ve saat olarak belirtilirdi. Gün bilgisi bazen ayın evâili (1-10), evâsıtı (10-20) ve evâhiri (20-30) olarak ifade edilirken bazen de ayın ilk günü olan "gurre" ve son günü olan "selh" kelimeleri kullanılırdı:

Mâh-ı mezbûrun on sekizinci gecesi sâ'at altıda iken... (Çiçek, 2018, s. 534).

Bin ikiyüz sekiz senesi Zilhicce'si evâhirinde Galata'da vâki' olan harîkde Galata Kulesi'nin külahı... (Toprak, 2015, s. 177).

Mâh-ı Recebü'l-ferd'in guresi Cumartesi gicesi... (Güngör, 2014, s. 22).

Zaman bilgisi, bazen oldukça detaylandırılarak, dakikasına kadar yazılırdı. Gün bilgisinden sonra yangının hangi mahallede çıktığı belirtilir, olay yerine yakın mahalle ismi, cami, mescit, han, medrese ve saray gibi bilindik mevkiler de yer detayına eklenirdi. Yangının nedenlerinden bahsedilirken; ev, dükkân, çarşı veya hamam gibi hangi mekânda çıktığı ayrıntıları da verilirdi. Yazılan net bilgiler içerisinde yangının kaç saat sürdüğü, nasıl yayıldığı ve söndürme çalışmalarına ait notlar da yer alırdı. Büyük yangınlar ise daha ayrıntılı anlatılırdı. Yangının maddi zararlarının yanı sıra halkın yaşadığı acılar ve maruz kaldıkları perişanlıklardan da bahsedilirdi:

Şehr-i mezkûrun on beşinci hamîs gecesi [15B. 1193/29 Temmuz 1779] sâ'at beş buçukta iken Destârrecilerbaşı'nda vâki' çeşme mehâzâtında kâ'in berber dükkânlarının birinde berîrâdetullah-ı teâlâ' bir âteş-sûzân-ı alev-keş-i sakf-ı asmân olmağın sirâyetten vikâyet-i maslahat zmnında her ne kadar ihmâ ü itfâsına ihtimâm ü dikkat olunduysa kâr-gîr olmayup yigirmi sâ'at mikdân şerâre-pâş-ı işti'âl-i vahdden efzûn-ı sarây ve büyût ve ebniyye-i âliye ve hisâbdan bîrûn-ı dekâkîn ve kâşâne ve zâviye zemân-ı yesîrde âgeşte-i hâk-sîz-i zevâl olup ne tüvân-gerler zümre-i hâne be-düşâne mülhakk ve ashâb-ı servet ve yesâr-ı bahş-ı nüvâle-i yek-rûzeyeye müstehâkk olmuştur... (Çiçek, 2018, s. 782-783).

¹³ Bkz. Tablo 10, 11, 12.

¹⁴ Bkz. Tablo 13.

2.1. Yangınlarla İlgili Atılan Başlıklar

Resmi devlet tarihçileri, konu ile ilgili başlıkları Farsça gramerine uygun bir şekilde atmışlardır. Bu nedenle eserlerde birbirine benzeyen standart başlıklar karşımıza çıkmaktadır. Bazı başlıklara ise yangının özelliklerine göre mahalle adı, kişi ismi, bina adı gibi detaylar eklenmiştir. On sekizinci yüzyıla ait incelenen eserlerde karşımıza çıkan yangın başlıkları kendi aralarında aşağıda verildiği şekilde gruplara ayrılabilir¹⁵.

Küçük yangın başlıkları: *Zuhûr-ı harîk, Vukû-ı harîk, Vukû-ı harîk-i cüz'î, İntifâ-i harîk-i cüz'î, Vukû-ı ba'zı harîk-i cüz'î.*

Büyük yangın başlıkları: *Zuhûr-ı harîk-i kebîr, Vukû-ı harîk-i azîm der-İstanbul, Zuhûr-ı harîk-i kebîr.*

Mahalle isimlerine göre atılan başlıklar: *Vukû-ı ihrâk-ı der-İstanbul be-Mahalle-i Fenâr, Vukû-ı ihrâk-ı küllî der-İstanbul be-Mahalle-i Nahl-bend, Vukû-ı harîk der-Kasımpaşa, Zuhûr-ı harîk der-Ebî Eyyubi Ensari, Vukû-ı harîk der-Kasımpaşa ve İstanbul vb.*

Önemli devlet görevlilerinin isimleri ile atılan başlıklar: *İhrâk-ı sarây-ı Muhsinzâde Vezîr Abdullah Paşa, Zuhûr-ı harîk der-sarây-ı sadr-ı sâbık Ahmed Paşa, Vukû-ı harîk der-Sarây-ı Sadr-ı a'azamî, Zuhûr-ı harîk ez-hâne-i Şeyhülislâm Mehmed Said Efendi vb.*

Çarşı isimlerine göre atılan başlıklar: *Vukû-ı harîk der-sûk-ı Vezneciler, Vukû-ı harîk der-sûk-ı Karaman, Vukû-ı harîk der-sûk-ı Karaman-ı Büzürg, Vukû-ı harîk der-Çârşû-yı Mîrâhûr vb.*

Binanın özelliğine göre atılan başlıklar: *Zuhûr-ı hârik der-Halıcılar Köşkü, Zuhûr-ı harîk der-Anbârâhâ, Zuhûr-ı hârik der-kurb-ı Sarây-ı âtik, Vukû-ı harîk der-nezd-i Bâb-ı zindân, İhtirâk-ı Sarây-ı Kavâk, İhrâk-ı cüz'î der-İstanbul nezd-i Kürkcü-çeşmesi, Vukû-ı ihrâk der-Na'illi Mescid vb.*

İstanbul'a yakın kasaba ve köylere göre atılan başlıklar: *Vukû-ı harîk der-Karye-i Arnavud, Vukû-ı harîk der-Üsküdar, Vukû-ı harîk der-Kasaba-i Tophâne ve İstanbul, Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-İstanbul der-Mahalle-i Sangörez vb.*

2.2. Farklı Başlıklarda Yangın Bilgileri

Yangınlarla ilgili bu kayıtlar, genel olarak ayrı başlıklar hâlinde not edilirken zaman zaman farklı başlıklar altında yer alan yangın haberlerine rastlanmaktadır. Bu nedenle yangınlara ilişkin bilgilerin, atılan başlıklara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Hâkim Tarihi'ni çalışan Tahir Güngör farklı başlıklar altında karşılaştığı yangın anlatımlarını; [*Vukû-ı ihrâk*] ve [*Vukû-ı harîk-ı cüz'î*] şeklinde yeni başlıklar ekleyerek görünür hale getirmiştir¹⁶ (Güngör, 2014, s. 714, 1090).

2.3. Bir Başlık Altında Birden Fazla Yangın Bahsi

Kimi başlıklarda birden fazla yangından söz edilmektedir. Yangının çok belirgin bir özelliği yoksa sıradan kabul edilerek ne zaman, nerede başladığı ve zararın ne olduğu bilgisi yazılırdı. Bu tür haberler verilirken yeni bir başlık atmaya ihtiyaç duyulmamış, birden fazla yangın haberleri aynı başlık altında verilmiştir.

Tarihleri yakın olan, aynı gün şehrin farklı noktalarında çıkan yangınlar da tek başlık altında verilebilirdi. Mesela İzzî, 20 ve 26 Ekim'de çıkan yangınları bir arada vermeyi tercih etmiştir (İzzî, 2019, s. 245).

...Ve bu târîhde leyile-i sebtde Sultân-selîm'de bir hâne ve Etyemez [T1 415a] Tekyesi kurbunda Ağa-hammâmı mahallesinde bir iki hâne muhterik olup, bi-hamdi'llâhi Te'âlâ etrâfına sârî

¹⁵ Bkz. Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13.

¹⁶ Bu uygulama eserlerin transkripsiyonu yapılırken takip edilen metotlardan biridir.

olmadan muntafî oldu. Ve yine Cemâziyelâhure'nin onuncu gicesi sâ'at altıda iken Üsküdar'da ihrâk vâkı' olup, yirmi otuz mikdârı hâneler muhterik olup ve bi-'inâyetillâhi Te'âlâ muntafî oldu (Güngör, 2014, s. 714).

2.4. Aynı Konuların Yazılması

Yeni atanan vekayinüvisler, daha önceki görevlilerin yazdıklarını kontrol eder, eksik yıllar varsa tamamlar ve bilgileri harmanlanarak yeni yazılanlara eklerlerdi. On sekizinci yüzyılda bu konuda önde çıkan Vâsif Ahmed Efendi kendinden önceki birçok vekayinüvisin eserlerini derleyerek yeniden yazdığından Vâsif Tarihi'nde çağdaşı vekayinüvislerde yer alan konulara sıklıkla rastlanır. Tekrar edilen haberler arasında yangın konuları da mevcuttur (Sarıkaya, 2017, s. CCLXIX).

Savaş zamanında ordu ile sefere giden vekayinüvisin yerine merkezdeki gelişmeleri yazması için İstanbul'a rikâb vekayinüvisi atanırdı. Aynı yıllara ait olaylar merkezde ve ordugâhta olmak üzere iki farklı görevli tarafından kaleme alınırdı. Bu durumla ilgili karışımıza çıkan örneklerden biri Enverî ve Edib vekayinameleridir. Bu iki eser aynı yıllarda kaleme alınmış olmasına rağmen zapt ettikleri yangın konularının sayıları ve ifade edilişleri arasında farklılıklar bulunmaktadır¹⁷.

3. Vekayinamelerde Geçen İstanbul Yangınlarının Çıkma Nedenleri

Bu dönemde İstanbul'daki yangınlar, insanî hatalar ve doğal hadiseler olmak üzere iki ana nedenle çıkmaktaydı.

İnsan kaynaklı nedenler arasında, kundaklama, mangaldan dökülen korlar, yağ parlamaları, aydınlatmada kullanılan mumlar, nargile közleri, söndürülmeyen sigaralar, ocak veya baca tutuşması varken; doğal nedenler arasında ise yıldırım düşmesi veya gökten inen nesnelere bulunmaktaydı. Sıcaklık ve rüzgâr ise yangının, başlamasında ve yayılmasında önemli faktörlerdendi.

3.1. Göktaşları

Gökyüzünden düşen bir taş parçası İstanbul'daki yangınlara sebebiyet verebiliyordu. Hakîm Tarihi'nde "Vukû-ı ihrâk-ı küllî der-İstanbul be-Mahalle-i Nahl-bend" başlığı altında söz edilen yangının çıkma nedeninin uzaydan atmosfere giren bir göktaşı olduğu anlaşılmaktadır:

Yine sene-i isneyn ve seb'înin reb'ülevvelinin yirmi ikinci leyle-i ahad gecesi sa'at üçte iken alâmât-ı semâviyyeden gûyâ ki bir büyük gülle mikdâr müdeverü's-ş-şekl, gâyet müşa'sa humrete mâ'il bir şey semâdan küre-i arz cânibine mütedellî olup, bir mikdâr durdu ve akabinde zuhûr-ı ihrâkla yeniçeriler çağırmaya başladılar (Hâkim, 2014, s. 704).

3.2. Yıldırım Düşmesi

İstanbul'da, mevsimsel değişimler ve hava olayları yangın vakalarının çıkmasında etkiliydi. Fırtınalı havalarda çakan şimşekler neticesinde düşen yıldırımlar şehirde yangının başlamasına neden olabiliyordu. İzzi Tarihi'nde, Sultan Bayezid Caminin minaresinin tutuşması olayının, yıldırım düşmesi gibi doğal bir nedenden kaynaklandığını yazmaktadır:

¹⁷ Bu konu ile ilgili bkz.; Ali Osman Çınar (1999). *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarihi* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ü. Filiz Bayram (2014). *Enverî Tarihi: Üçüncü Cilt (Metin ve Değerlendirme)* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.

...Sultan Bâyezid câmi'inin minâresi aleminden alâyim-i semâvi-i âteş-bâlâ-keş rû-nümâ ve ejderha-âsâz bâne-i dehşet nümûnu bâd-peymâ olup lehîb efrûz olan şerare-i berk âsârında rûy-ı hevâda parende-i cemerât (cemre) peydâ olmağla... (İzzî, 1784, s. 68).

3.3. Sıcaklık

Yangının tetikleyici nedenleri arasında hava sıcaklığı önde gelmektedir. Bazı maddeler kimyasal yapılarına ve depolama özelliklerine bağlı olarak zaman içerisinde tutuşarak yanabilmektedirler. Özellikle kuru ve sıcak havanın hüküm sürdüğü dönemlerde çok miktarda istiflenen kömür, yonca ve ot gibi maddelerin kendiliklerinden tutuşabilme özellikleri vardır. Ayrıca bir evin bacasında biriken kurumlar da tutuşabilme özelliğine sahiptir. (Ceylan, 2004, s. 13). Sıcak havada küçük bir kıvılcımın bu tür maddelerle etkileşime girmesi ile büyük bir yangın başlayabiliyordu. Râşid, Şehremini Baruthanesi'nde çıkan yangının sebebini bu şekilde not etmiştir:

...Şehremini sūku kurbünde binâ olunan bârûthânedede çarhın hararetinden zuhûr eden şerâre ile üç yüz on kantar bârût... (Râşid Mehmed, 2013, s. 561).

3.4. Kundaklama

İstanbul yangınlarının önde gelen sebepleri arasında kasıtlı olarak çıkarılan yangınlar bulunmaktaydı. Öç alma, kıskançlık, hırs, kendini kanıtlama gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak çıkarılan bu vakalar, devlet tarafından dikkatle takip edilirdi (Ceylan, 2004, s. 13). Râşid Tarihi'nde "Katl-i hamîr-kâr-ı furun-ı Vezneciler be-töhmet-i vaz'-ı kundak" başlığında aktarılanlara göre, çıkan yangının nedeni araştırılmış, yangınla ilgisi olanlar tespit edilerek mahkemeye çıkarılmış ve suçlu bulunan kişiye ölüm cezası verilmiştir. Bu ceza daha sonra hafifletici nedenlerden dolayı kürek cezasına dönüştürülmüştür. Ayrıca mahalle içinde kargaşa ve fesadı çıkaran kişiler de sert bir şekilde uyarılmıştır. Yine Râşid başka bir yangın zaptında, İstanbul'da art arda çıkan yangınlarla ilgili yapılan araştırma sonucunda kundaklama olaylarına rastlandığını yazmıştır:

... bu eyyâmda müte'âkaben ba'zı mahallerde harîk Vukû-ı vesîle-i insilâb-ı râhat ü ârâm ve bu keyfiyetin sebep-i zâhiri ne olduğun tecessüs husûsu vükelâ-yı devlete ehemm-i mehâm olmağla, sâhib-i devlet hazretleri şeb u rûz hufyeten bu mâddenin istitlâ'-ı hakikâtine sarf-ı himmet ve yine bu esnâda bazı yerlerde taraf taraf kundak bırakıldığı ... (Râşid Mehmed, 2013, s. 1229).

4. Vekayinâmelerdeki İstanbul Yangınlarının Yayılma Nedenleri

İstanbul'da yangınların yayılma nedenlerinin bir bölümü binaların ahşap olması, sokakların darlığı ve evlerin birbirlerine yakınlığı gibi insanî ihmallerle ilgiliydi. Yangının şiddetlenmesi ve durdurulamamasının diğer bir bölümü ise hava sıcaklığı, rüzgâr ve su kaynaklarına erişimin kısıtlı olması gibi doğal etkenlerden kaynaklanmaktaydı.

4.1. Şiddetli Rüzgâr

Şiddetli esen rüzgâr, İstanbul yangınlarının yayılmasında etkili unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Haliç'in güney kıyılarında oluşan bir yangın, poyrazın etkisiyle kısa

süre içerisinde Haliç boyunca ilerler sahil surlarını aşarak yangının sur içi bölgesine yayılmasına neden olurdu (Ceylan, 2004, s. 42). Kuzey rüzgarının esmesi ile şiddetlenen yangını ve sonuçlarını İzzî şu şekilde ifade etmektedir:

...bâd-ı şimâlin iştidâdı sebebi ile lehîb-efrûz olan nâr-ı zâtî'l-vekûdun şiddet-i şerâre-zâdı, nısf-ı nehâra dek mütemâdî olmakdan nâşî, katı vâfir büyü ve dekâkîn muhterik olup, o güne rûzgâr-ı zûr-kâra pîşrev olan âteş-i serkeşin... (İzzî, 2019, s. 245).

Rüzgâr ve fırtınaya tesadüf eden yangınlar, hızla yayılarak şehre büyük zarar verirdi. Şiddetli fırtınaya denk gelen 1750'deki yangın hızla şehri saracak, ertesi sabaha kadar süren yangında birçok mahalle yanıp kül olacaktır (Yilmazer, 2019, s. 730-731).

Râşid zapt ettiği yangın haberinde, şiddetli fırtına nedeni ile sadrazamın olay yerine giderken çektiği meşakkate değinir ve sonrasında yangının durduğu haberini alması ile geri döndüğünü ekler. Bu defa fırtına ile birlikte yağışın olması çıkan yangının büyümeden sönmesine neden olmuştur:

...Galata'da Azab Kapsu dâhilinde harîk zuhûr edüp, Lâkin yevm-i mezbûrda azîm berf ü bârân ve deryâda şedîd fırtına nümâyân olmağla sâhib-i devlet hazretleri karşuya geçemeyüp zarûrî Kâğıdhâne köprüsünden ubûr niyyetiyle Ebî Eyyûbi Ensârî'ye vardukda harîkın mündefî' olduğu haberi vâsıl ve gerüye avdet ile hâtır-ı Âsafî'ye inşirâh hâsıl oldu (Râşid Mehmed, 2013, s. 892).

4.2. Binaların Ahşap Olması

On sekizinci yüzyıla gelindiğinde İstanbul ahşap evlerle dolup taşmaktaydı. Sık çıkan ve hızla yayılan yangınların temel nedenlerinden biri ahşap yapıların fazlalığıydı. Bu riske rağmen evlerin ahşaptan yapılmasına devam edildi. Geleneğin ve mütevazî yaşamın da etkili olduğu bu tercihte; ahşap yapıların maliyetinin azlığı, hızlı bir şekilde inşa edilmesi, sağlığa uygunluğu ve depreme dayanıklı olması gibi insanları cezbeden yönleri de etkiliydi (Cezar, 2002, s. 355). Kısa sürede yapılabilen bu evler, çabuk yanma riskiyle de karşı karşıyaydı. Bu çelişkili durum yüzyıllar boyunca çözülememiş, maddi kayıplara, ciddi sıkıntılara rağmen halk ahşap evlerde oturma ısrarına devam etmiştir (Ayvazoğlu, 2017, s. 339). Râşid Mehmed zapt ettiği yangın haberinde etraftaki evlerin ahşap olmasından söz etmiş, yangını söndürmeye çalışan görevlilerin kullandıkları yağlı kancaların ahşap binalar için uygun olmadığını ve bu kancaların ahşabı tutuşturup yangını şiddetlendirdiğini de eklemiştir:

...gâyet-i amel-i harîk vâkî olan mahallin etrâf-ı erba'asında bulunan ahşâbdan mebnî büyü ü dekâkîni def'-i gâile-i sirâyet için hedm ü tahrîb ve i'mâlinde bu kadar nüfûsu ihlâk ya ta'zîb etmeye maksûr idi. Eğerci bu hareket âteşi itfâ kastıyla olup, lâkin ekseriyâ kerasteden binâ olunmuş nefî ü revgan ile âlûde ebniye kancalar ile hedm olunup âteş içine yıkıldukda itfâ değil belki tezâyüd-i iltihâb ü işti'âle bâ'is olduğu kirâren ve mirâren müşâhede vü tecrîbe olunmuşdur... (Râşid Mehmed, 2013, s. 1292).

4.3. Evlerin Birbirine Yakınlığı

Mahalleler; birbirine yakın evler, dar sokaklar hatta çıkmaz sokaklardan oluşmaktaydı. Yangının çıktıktan sonra hızla büyümesinin nedenlerinden biri evlerin yan yana sıralanmasıydı. Vekayinamelerde bu meseleye kısa da olsa sık sık değinilmektedir. 1750'de çıkan büyük yangının yayılma nedeni hem rüzgâr hem de sokakların dar ve evlerin birbirine bitişik olmasıydı:

...İstanbul'da Ayazma Kapusu dâhilinde Küçük-bâzâr nâm mahall-i teng ü târdan şerâre pâş-ı zuhûr olan nâr-ı şu'le-bâr-ı hârik... (İzzî, 2019, s. 729).

Gedikpaşa'da çıkan yangının şiddetlenerek yayılmasında yine evlerin birbirine bitişik olmasının etkili olduğu Râşid tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

...Gedikpaşa havâlisinde bağıteten harîk zuhûr edüp, ol havâlî İstanbul'un mevâzi-i mergûbe ve mevâki-i matlûbesinden olmak hasebiyle ebniyesi birbirine mütedâhil ü mütelâsik olup, ân-ı vâhidde şule-i âteş resîde-i sakf-ı âsumân olmağın... (Râşid Mehmed, 2013, s. 1165).

5. Yangın Söndürme Çalışmaları

İstanbul'da çıkan yangınları söndürme görevi yeniçerilerdeydi. Baltacılar ve Sakalar yeniçerilerin yardımcılarıydı. Yangın sırasında Sakalar su taşır, Baltacılar ise yangının önünü kesmek için gerekli görülen binaları yıkartı (Beyhan, 2009, s. 188).

Sadrazam ve Yeniçeri Ağasının büyük yangınlarda olay mahalline gitmeleri ve ilgili tedbirleri almaları gerekirdi. Bir saatten uzun süren yangınları söndürme çalışmalarına Padişah dâhil bütün devlet görevlileri katılırdı (Kılıç, 2019, s. 32). Sadrazam, yangın yerine gittikten sonra gerekli tedbirleri alır, olay yerine gelip gelmemesiyle ilgili Padişah'ı bilgilendirirdi. Râşid, 5 Ağustos 1721'de Balat'ta çıkan büyük yangın anlatımında bu bilgileri şu şekilde zapt edecektir:

...der-akab Sadna'zam hazretleri ve Nişancı paşa ve Yeniçeri ağası ve müte'âkiben şevketlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri deryâdan kancabaş ta'bîr olunup fülükâ-i bî-hemtâlarıyla hârik berâberlerine teşrîf ve karaya çıkıp mahall-i hârik cânibine şitâb buyururlar iken, sadna'zam hazretleri Yahûdi hânelerinin esvâki teng ve mâlâmâl-i hâşâk ü seng olduğundan mâ'adâ bir vechile mürûr u ubûr mümkün olmayacak mertebede izdihâm olmağla deryâda derûn-ı temâşâ ve sükûn-ı u itfâsına hayır-du'â buyursunlar deyü Telhîsi ağa ile haber gönderdiler... (Râşid Mehmed, 2013, s. 1229).

Yangın yerinin güvenliğini sağlamak ve yayılmasına engel olmak için etraftaki bazı binaların yıkılmasının gerektiği, yıkım çalışmalarının zaman zaman mekânın sahipleriyle gerilime neden olduğu ve bu tartışmalarda yaralanma ve ölüm vakalarının yaşandığına dair bilgiler ise aşağıdaki alıntıda karşımıza çıkmaktadır:

...âteşin önünü kestirmek için ba'zı menâzili ve kenîse-i ma'hûdenin hedm-i dîvârna tasaddî eden yeniçeri tâifesine mûmâna'at kaydına düşen ba'zı keferenin münâza'aları mukâra'aya müeddî olup, birbirlerini zahm-dâr etdiklerinden sonra âteş gelüp kenîseyi bi'l-küllüye ihrâk ve fasl-ı mâdde-i nizâ' ü şikâk eyledi (Râşid Mehmed, 2013, s. 1166).

5.1. Sadrazamın Söndürme Faaliyetlerine Katılımı

Yangına ilk müdahaleyi orada bulunan halk ve görevliler yapar ardından Sadrazam olay yerine gelip söndürme çalışmalarını izler, yönetir ve katılırdı. Bu, çalışmalarını koordine etmek, halkın moral ve motivasyonunu artırmak açısından son derece önemliydi (Cezar, 2002, s. 386).

Sadrazam savaş sırasında ordu ile birlikte seferde olduğundan yangın yerinde bulunamazdı. Başta İstanbul Kaymakamı olmak üzere İstanbul idaresinden sorumlu görevlilerin yazdıkları mektuplarla ordugahta olan sadrazama yangın haberini gönderdiklerini Râşid şu şekilde nakletmiştir:

... mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci günü Âstâne kâimmakâmı ve Âstâne bostâncıbaşısı ve Sekbânbaşı Nemçe Hasan Ağa tarafından kâime vü mektûblar ile Edirne'ye âdemleri gelüp rikâb-ı hümayûn kâimmakâmı Maktû'zâde Ali Paşa tarafından rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârî ve ordu-yı hümayûn ile Sofya'da olan cenâb-ı hazret-i serdâr-ı ekrem taraflarına arz u ihbâr olundu... (Râşid Mehmed, 2013, s. 1098).

Sadrazamın savaş dışında hastalık gibi geçerli bir mazeretle yangın söndürme çalışmalarına katılamazdı. Râşid aşağıdaki yangın haberlerinde, sadrazamın birkaç gündür hastalık nedeni ile güçsüz düştüğünü bu nedenle söndürme çalışmalarına katılmadığını ve diğer devlet ricalinin canla başla mücadele vererek, yangını teskin etmek için gayret gösterdiklerini bildirecektir:

... harîk zuhûr edüp, vezîria'zam hazretleri birkaç gün inhirâf-ı mizâc sebebiyle mahall-i harîka varmağa imkân olmamağla, Nişancı Paşa ve kethüdâ-yı sadr-ı âlî ve yeniçeri ağası ve defterdâr efendi ve sâir küberâ-yı ricâl-i devlet teskîn ü itfâsına bezl-i sa'y-i himmet eylediler... (Râşid Mehmed, 2013, s. 1185).

5.2. Padişahın Söndürme Faaliyetlerine Katılımı

Yangınlar, padişahların ve devlet adamlarının âdeta kaçamadıkları korkulu bir rüyaydı. Padişah, maddi ve manevi desteğini göstermek amacıyla bizzat olay yerine gelir, söndürme çalışmalarına katılır veya çalışmalarını yakından takip ederdi. Manevi olarak bu zor zamanda halkın yanında bulunurdu. Olay yerine gelmesi ile görevliler ve halkın umutları artar, daha çok motive olur ellerinden gelen gayreti göstererek söndürme çalışmalarına katkıda bulunurlardı (Kılıç, 2019, s. 30). Vâsif zapt ettiği yangın haberinde çalışanların, çaba ve gayretlerini bizzat gören Padişahın, çeşitli hediyeler, paralar ve terakkiler dağıttığını şu şekilde ifade etmektedir:

İtfâsına teşmîr-i dâmen-i ihtimâm eden zâbitân ve neferâtın sa'y ü ikdâmları manzûr-ı pâdişâh-ı kesîrû'l-in'âm olduğuna binâ'en miyânelerinde iktisâm olunmak için otuz orta Yeniçeri'ye beş bin guruş ihsân buyurdularından gayri, ferdâsı süzân olan mekâna teveccüh ve mevcûd olan tulumbacıları beş yüz altın in'âmıyla nâyil-i bülga-i tevessü' ü tereffüh buyurdular (Ahmed Vâsif, 2017, s. 256).

Padişahın olay yerine gelmesiyle yangının söneceğine inanılırdı. Padişahın katılımıyla bütün görevlilerin sultanın gözüne girmeye çalışacağını bilen halk, "Padişah gelmez yangın sönmez" deyimini kullanırdı (Kılıç, 2019, s. 30). Hâkim Tarihi'nde padişahın gelmesi ile yangının sönmesi arasındaki ilişkiyi şu şekilde zapt etmiştir:

...ol ihrâkta şevketlü, kerâmetlü, inâyetlü Pâdişâh-ı âlem “edâmallâhü ömrühü ve devletehü mâ-dâme'l-ümem” efendimiz hazretleri mübârek Hırka-i şerîfe suyunu “alâ sahibihâ efdalu's-salâti ve's-selâm” mübarek yed-i mü'eyyedleriyle intfâsı mümkün olmayacak Kadırga Limanı semtinde bir mahalli teşrîf ve anda ihrâka reşş buyurdup, bi-emrillâhi te'âlâ ol taraf hemân âb-ı Hırka-i şerîfe reşş olunduğu anda sükûn bulup, sâir tarafların dahi intfâsı haberi ile âteş-i ru'b-ı derûn-i ümmet-i Muhammediyye sükûn bulup muntafî oldu (Hâkim, 2014, s. 706).

Yangının sona ermesinde Padişah'ın kerameti olduğu inancı Çeşmizâde'nin aşağıdaki notlarında da görülmektedir:

... ol gecede rûzgârın kemâl-i şiddet üzere hübbûbu dehşet-endâz-ı kulûb olup zâhir-i hâle nazarla suhûletle intifâsı baîdü'l-ihimâl iken velî-ni'met-i kerâmet-menkabet hazretleri vücûd-ı nâzenînlerine râhat u ârâm vermeyüp at üzerinde ber-karâr oldukları hâlde ihlâs-ı derûn ile du'ây-ı icâbet der-kafây-ı velîyü'n-ni'amâneleri bî-reyb ü merâ makbûl-i dergâh-ı Hudâ olduğu ol âteş-i hevl-nâke bâis-i humûd u sükûn oldu (Çeşmizâde, 1959, s. 14).

6. Vekayinamelerdeki Yangın Bahislerinde Ulaşılan Bilgiler

Vekayinamelerle zapt edilen haberler, aynı zamanda Sosyal Bilimler alanında çalışma yapan araştırmacılar için de değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu konularla ilgili karşımıza çıkan detaylar aşağıda incelenmeye çalışılacaktır.

6.1. Kasaba-Köy-Mahalle İsimleri ve Yerleşim Alanları

Vekayinamelerde “Vekayinamelerdeki Yangın Konuları” bahsinde görüleceği gibi şehirle ilgili gelişmeler, mutlaka zamanı ve yeri belirtilerek not edilirdi. Kasaba, köy, mahalle isimleri ve özellikleri birçok konu anlatımlarında karşımıza çıkar. Aşağıda verilen alıntılarda da görebileceğimiz gibi yangın haberleri sırasında verilen bilgiler ile semt sakinleri, nüfusun kimlerden oluştuğu, şehrin demografik yapısı ve yerleşme planıyla ilgili detaylara ulaşılabilmektedir:

...İstanbul'da Fenâr-kapusu ile Belat-kapusu dâhili beyninde Kiremîd Mahallesi demekle ma'rûf olan mahalden bi-kazâ'illâhi te'âlâ âteş-i serkeş zuhûr ve mahall-i mezbûr gâyet sıklık ve birbirine mülâsık ekser ehl-i zimmet re'ayâ hâneleri olmağla ... (İzzî, 2019, s. 146).

...Belat-kapusu dâhilinde bi-kazâ'illâhi te'âlâ hârik-i azîm vâki olup, zikr olunan iki mahalde ekser Yehûdî hâneleri olmağla... (İzzî, 2019, s. 245).

6.2. Devlete Ait Binaların Yeri

Tersane, kışla, baruthane gibi devlete ait binaların şehrin hangi noktasında olduğu eserlerdeki notlardan tespit edilebilmektedir. Râşid “İhrâk-ı bârûthâne der-kurb-i Âstâne” başlığında baruthane yangını anlatırken baruthane binasıyla ilgili genel bilgileri de zapt etmiştir:

...Kadîmü'l-eyyâmdan berü bârût tertîbi Gelibolu ve İzmir ve Selanik bârûthânelerinde münhasır iken, bin doksan dokuz senesi inşâsına mübâşeret olunan kalyonlar takrîbiyle bârûtda muzâyaka zuhûr etmekle, İstanbul'da Şehremini sûku kurbunda binâ olunan bârûthânede... (Râşid Mehmed, 2013, s. 561).

6.3. Yangın Esnasında Yağmalama Vakaları

Yangın sırasında binlerce insan alana gelir, kimileri yangının söndürülmesine yardım eder, kimileri izler, kimileri de bu durumu fırsat görerek yağma peşine düşerdi. Üst düzey yöneticiler, yangın mahalline söndürme çalışmalarını yönetmek ve cesaret vermenin yanı sıra yağmacılığı da önlemek amacıyla gelirdi (Kılıç, 2019, s. 27).

Yangında yağmalama olayı büyük bir problemdi; yangın sırasında yağmalamanın aynı evde yaşayanlar tarafından yapılması ise daha büyük bir problemdi. Çeşmizâde, Defterdâr İbrahim Şarım Efendi'nin evindeki yangını zapt ederken yağmalamaya katılan evdeki görevlilerden bahsedecektir:

...kendüsü dahi hasta ve sadme-i avânz-ı illetle şikeste bulunmağla güç ile tahlîs-i cân edüp esâs ü bisât ve huliyî ü cevâhir makûlesi her ne var ise kimisi rûbûde-i dest-i yağmagerân ve kimisi telef-şude-i âteş-i şerâre-feşan oldu. Ba'zı bağçevân saraydârları ol hâlet-i hûş-fersâda sirka ve yağma etdikleri eşyanın şimdilik bir miktar zuhûr eyledi (Çeşmizâde, 1959, s. 29).

Müellif evde yaşayanların yağmaya katılmaları konusundaki düşüncelerini ise aşağıda yazılı beytinde şu şekilde ifade etmiştir:

Beyt

*Düzd-i şeb-kerde çâre kâbilidir (Gece hırsızlığına çare bulunabilir)
Hırsız evden olunca müşkildir (Hırsız evden olunca çözümü güçleşir) (Çeşmizâde, 1959, s. 29).*

6.4. Devlet Görevlilerine Ait Bilgiler

Vekayinamelerde yangına hangi devlet görevlilerinin müdahale ettiği isim ve rütbelerle not edilirken aynı zamanda yangının hangi devlet görevlisinin evinde çıktığı da özellikle belirtilirdi. Harsar görme, yaralanma, yararlılık vb. vesilelerle geçen devlet görevlilerine ait örnekler aşağıdaki alıntılarda karşımıza çıkmaktadır:

...vezîr-i sâbık İbrahim Paşa'nın hazînedâr Mustafa Ağa'nın Şengül Hammamı'na muttasıl hânesinden... (Mehmed Subhî, 1783, vr. 13a).

...İstanbul'da Avrat-bâzârı semtinde harîk vâkı olup, Maliyye Kalemi'nde Çavuşzâde hânesi... (Hâkim, 2014, s. 867).

... ve ifâ-yı âteşe meşğûl olan zâbitân u neferâtından muhzır ağa ve sâ'ir otuz kırk kadar kimesne bi-kazâ'illâhu te'âlâ mecrûh oldular (Nuri, 2015, s. 475).

...Yeniçeri ağası Abdullah Ağa bir sakf-ı müsta'idü'l-indirâsı hedm ederken engüştleri hurd u şikest ve kezâlik Cebecibaşı Mustafa Ağa yüzüne isâbet eden zahm-ı od ile aheng-i pest ettiği muhât-ı ilm-i şehriyârî ve hidemât-ı pesendîdeleri ma'lûm-ı hümayûn-ı cihândârî olıcak huzâne-i eltâf-ı bî-girân-ı hidivâneneden zâbitâ-ı Bektaşiyân-ı mârrü'l-beyâna beş yüz dinar ve indifâ-i harîka bezl-i nakdîne-i iktidâr eden sâir zâbitâna dahi ol mikdâr ve cebecibaşı ağa ve dûde-i mezkûre-i müte'ayyinâna beş yüz zer-i hâlisü'l-ayâr i'tâ vü ihsân... (Mehmed Subhî, 1783, vr. 65a).

6.5. Tarihi Mekanlara Ait Bilgiler

Yangınlar, şehrin tarihi dokusuna büyük zararlar vermiş, birçok yapı yanarak yok olmuştur. Pa-dışahlar ve devlet adamları, önemli yapıların yangın sonrası tamiri veya yeniden inşasını bizzat takip ederek konuyla ilgilendikleri bilgisi İzzî Tarihi'ndeki şu bahiste görülmektedir:

...vâfir büyüüt ve çarşûya muttasıl mescîd-i şerîf dahi muhterik olmağla zikr olunan mescid-i şerîf erbâb-ı vûkûf u şu'ûr ve târîh-şinâsân-ı eyyâm-ı duhûrun ihbârları üzere belde-i Kostantıniyye'nin ibtidây-ı feth u teshîri hengâmında fî evveli'l-emr sâlifü'z-zikr Bogazkesen Kal'asının binâsına mübâşeret olunduğundan... (İzzî, 2019, s. 186).

6.6. İstatistikî Bilgiler

Büyük yangınlarda meydana gelen maddî zararlar eserlere birebir kaydedilirdi. Bu kayıtlardan, istatiksels hesaplar yapabilmek için gerekli net veriler elde edilebilmektedir. Seyyid Hâkim 6 Temmuz 1756'da çıkan yangın için; "İstanbul'un fethinden beri böyle büyük bir yangın görülmemiştir" demiştir. Kırk sekiz saat süren yangın söndüğünde meydana çıkan manzara korkunçtur. Şehirde çok sayıda ölüm ve yaralanma vakası yaşanmış, yangına müdahale eden herkes perişan düşmüştür. Müellif bu yangının bilançosunu aşağıdaki şekilde zapt eder:

Hane: Yetmiş yedi bin dört yüz, 77.400

Dükkân: Otuz dört bin iki yüz, 34.200

Hamam (büyük-küçük): Otuz altı, 36

Medrese: Yüz otuz, 130

Değirmen: Üç yüz otuz beş, 335

Cami ve Mescid: Yüz elli, 150 (Hâkim, 2014, s. 382).

Sonuç

Vekayinameler, kronolojinin takip edilebildiği, muhteva olarak devlete ait önemli gelişmelerin kaydedildiği geniş yelpazeye sahip eserlerdir. İstanbul yangınları siyasal ve toplumsal alanda sahip olduğu özelliklerinden dolayı vekayinüvisler tarafından zapt edilen konular içerisinde yer almıştır. Haber vermek maksatlı yazılan bu eserlerde; olayın nerede başladığı, ne zaman çıktığı ve neden kaynaklandığı gibi soruların cevapları net bir şekilde bulunabilmektedir.

Eserlerde, yangın konusunda bilgilendirme genelde kısa ve öz bir şekilde yapılmıştır. İstanbul'da çıkan yangınların başlama ve yayılma sebepleri müellifler tarafından önemsenerek; rüzgârlı hava, sıcaklık, yıldırım ve göktaşı düşmesi, binaların ahşap olması, sokakların darlığı, evlerin yakınlığı ve kundaklama gibi nedenler tespit edilerek eserlere zapt edilmiştir.

Müellifler devlet tarihçileri olmalarından kaynaklı sadrazamın ve padişahın yangınla ilgili faaliyetlerini öne çıkararak zapt etmişlerdir. Söndürme çalışmalarına ait sıklıkla karşılaştığımız ifadeler arasında; sadrazamın yangın mahalline gelerek çalışmaları yönetmesi ve padişahın halka maddî ve manevî desteğini göstermesi bilgileri yer almaktadır.

Yangınlar İstanbul'daki yerleşim alanlarını ve birçok yapıları yok ederken, eserlerde zapt edilenler ışığında şehre ait kasaba, köy, mahalle isimleri ve yerleri tespit edilebilmektedir. Çarşı, pazar, medrese, tersane, baruthane ve cami gibi binaların nerede olduklarına dair verilen ayrıntılar ise Osmanlı başkentinin yerleşme planıyla ilgili bilgilere ulaşılmasına kaynaklık etmektedir.

İstanbul'un imparatorluk şehri olduğunu gösteren önemli özelliklerinden biri farklı dinden ve milletten oluşan unsurların bir arada yaşamalarıdır. Yangınların çıktığı yerleşim alanlarında ikamet edenlerin uyruk, din ve etnisite gibi özelliklerinin eserlere zapt edilmesi şehrin, toplulukları ve gruplarına ait popülasyonu ile ilgili demografik incelemelerin yapılmasına olanak vermektedir.

Vekayinamelerde, İstanbul yangınlarına dair verilen haberlerin sadece yangın vakasına dair değil on sekizinci yüzyıl İstanbul'una ait ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda birçok bilgilere ulaşılabilmesine imkân sağladığı görülebilmektedir.

Tablolar

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	İhrâk-ı bârûthâne der-kurb-i Şehremini	561
2	Zuhûr-ı harîk der-İstanbul	604
3	Vukû-ı harîk der-sûk-ı Vezneciler	779
4	İsâbet-i âteş be-baruthâne-i İskender Çelebi	784
5	Zuhûr-ı harîk der-Ebî Eyyubi Ensari	794
6	Vukû-ı harîk der-kurb-ı Hoca Paşa	797
7	Vukû-ı harîk der-Galata	892
8	Vukû-ı harîk-i azîm der-İstanbul	927
9	Vukû-ı harîk der-Saray-ı atik	960
10	Vukû-ı harîk der-sûk-ı Karaman	978
11	Vukû-ı harîk der-İstanbul	1040
12	Vukû-ı harîk der-Galata	1076
13	Vukû-ı harîk-i azîm der-İstanbul	1097-98
14	Vukû-ı harîk-i azîm der-İstanbul	1165-66
15	Zuhûr-ı harîk ve sukût-ı ba'zı küberâ-yı ricâl-i devlet ez-bâm	1185
16	Vukû-ı harîk der-kurb-ı Sultan Selim	1227
17	Vukû-ı harîk der-Balat	1228-29
18	Katl-i hamîr-kâr-ı furun-ı Vezneciler be-töhmet-i vaz'-ı kundak	1229
19	Vukû-ı harîk der-kurb-ı Zâviye-i Emîr Buhârî	1285-86
20	Vukû-ı harîk der-Kasımpaşa ve İstanbul	1291-92

Tablo 1¹⁸

20	Vukû-ı harîk der-Üsküdar	1305
21	Vukû-ı harîk der-sûk-ı Karaman-ı Büzürg	1333
22	Vukû-ı harîk der-Fındıklı	1338
23	Vukû-ı harîk der-Küçük Mustafa Paşa	1345
24	İhrâk-ı sarây-ı Muhsinzâde Vezîr Abdullah Paşa	1359
25	Zuhûr-ı hârik der-mevâzi'-i mûte'addide	1360
26	Vukû-ı harîk der-Çarsû-yı Mirâhûr	1389
27	Vukû-ı harîk der-Fındıklı	1412
28	Vukû-ı harîk der-kurb-ı Hocapaşa	1422
29	Zuhûr-ı hârik der-Halıcılar Köşkü	1428
30	Zuhûr-ı hârik der-kurb-ı Gedikpaşa	1428
31	Vukû-ı harîk der-nezd-i Cami'-i Sultan Selim ve Çukurbostân	1435
32	Vukû-ı harîk der-Ermeni hânı	1437
33	Vukû-ı harîk der-kurb-ı Sarachâne	1474
34	Zuhûr-ı hârik der-Tahte'l-kal'a	1490
35	Zuhûr-ı hârik der-kurb-ı Sarây-ı âtik	1492-93
35	Vukû-ı harîk-i cüz'-i-der-kurb-ı Çukurhammam	1513
36	Zuhûr-ı harîk-i cüz'-i-der-kurb-ı Câmi'-i Mehmed Paşa	1517
37	Vukû-ı harîk der-nezd-i Bab-ı zindân	1558
38	Zuhûr-ı harîk-i cüz'î der-kurb-ı Avretpazarı (s.1559) mailde	1559
39	Zuhûr-ı hârik der-Üsküdar	1613

Tablo 2¹⁹

¹⁸ Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Râşid Mehmed Efendi 2013). *Tarih-i Râşid ve Zeyli, I, II, III*, haz. Abdülkadir Özcan-Baki Çakır-Yunus Uğur, Ahmet Zeki İzgöer. İstanbul: Klasik Yayınları.

¹⁹ Bu tablo Râşid'in zeyli Çelebizâde'nin yazdıklarına ait olup hazırlanan eserin III. cildir (Râşid Mehmed, 2013, s. 1304).

sıra	KONU BAŞLIKLARI	varak
1	Vukû-ı harîk der-Fındıklı	12a
2	Vukû-ı harîk der-nezd-i Hammâm-ı Şengül	13a
3	Vukû-ı harîk	42a
4	Vukû-ı harîk-i cüz'-i	44b
5	Intifâ-i harîk-i cüz'i	46b
6	Zuhûr-ı harîk-i Bâb-ı Aya	48a
7	Vukû-ı harîk der-Dâhil-i Kapan-ı Dakik	65a
8	Vukû-ı harîk der-Kasaba-i Tophâne ve İstanbul	67a
9	Vukû-ı harîk der-Sarây-ı Sadriâ'azamî	172b
10	Zuhûr-ı ihrâk ez-sarây-ı mezbûr der-def'a-yı sâniye	173a
11	Nakl-i kerdin-i Sadriâ'zam be-sarây-ı atik-i hîş	173a
12	Vukû-ı harîk der-Üsküdar	184b
13	Zuhûr-ı harîk der-kurb-ı Sultân Bayezid	185a
14	Vukû-ı harîk der-Kalebostanı	186b
15	Vukû-ı harîk der-Sarây-ı Kethüdâ-yı Sadriâ'azamî	201a
16	Vukû-ı harîk der-Kasımpaşa	201b
17	Zuhûr-ı harîk der-kurb-ı Ayasofya-i kebîr	205a
18	Vukû-ı harîk der-Limân-ı Kadırga	206a
19	Zuhûr-ı harîk der-sarây-ı sadr-ı sâbık Ahmed Paşa	213a

Tablo 3²⁰

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Zuhûr-ı harîk	36
2	Vukû-ı harîk der-tersâne-i âmire	97
3	Vukû-ı harîk	146
4	Vukû-ı harîk der-varoş-i hisâr-ı Boğazkesen ve vâsf-ı binây-ı Câmî'-i mu'allâ-tâk ez-âsâr-ı meberrât-ı cenâb-ı Şehinşâh-ı âfâk	185
5	Zûhur-ı nâr-ı dehşet minâr-ı ez-bâlâ-yı minâre	68 ²²
6	Vukû-ı harîk der-Galata ve İstanbul	245
7	Zuhûr-ı harîk-i azîm der-dâhil-i hasen-i İstanbul be-cânib-i Samatya	482
8	vukû-ı harîk-i dehşet-nişân ve şurû-ı bünyân-ı rasifü'l-erkân bâb-ı Ağa-yı Bektâşiyân	729
9	Zuhûr-ı harîk ez-hâne-i Şeyhülislâm Mehmed Sait Efendi	739
10	Zuhûr-ı harîk der-etrâf-ı Bazzâzîstân ve vukû-ı inâyet ü ihsân-ı Padişâh-ı devrân der-hakkı mesâ'ib-zedegân	769
11	Vukû-ı harîk der-Üsküdar	785
12	Zuhûr-ı atayây-ı hümâyûn-ı Cihânbanî berây-ı binây-ı kışlahây-ı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî be'de ez-vukû-ı harîk	855
13	Vukû-ı harîk der-Mahalle-i Gedik-paşa ve ba'de ez-ân der-ba'zı mahâlla-i İstanbul pey-der-pey zuhûr yâfte	924

Tablo 4²¹

²⁰ Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Mehmed Subhî (1783). *Subhî Tarihi (1143-1156/1730-1743)*. İstanbul: İbrahim Müteferrika Matbaası.

²¹ Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Ziya Yılmaz (2019). *İzzî Tarihi (Osmanlı Tarihi 1157-1165/1744-1752)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

²² Bu yangın; İzzî Süleyman Efendi (1784). *Tarih-i İzzî*. İstanbul: Râşid ve Vâsif Efendiler Matbaası basımında vardır.

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Zuhûr-i harîk der-nezd-i Zincirli-kuyu	22
2	Zuhûr-i harîk der-nezd-i sahn-ı Vefâ	23
3	Vukû-ı harîk nezd-i Tavşan-taşı	28
4	Vukû-ı harîk-ı cüz'î nezd-i Top-kapu	31
5	Zuhûr-ı harîk-ı cüz'î der-nezd-i Süleymâniyye	32
6	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-Kâsım-paşa	62
7	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-Üsküdar	65
8	Vukû-ı harîk-ı cüz'î nezd-i Fenâyî Mahallesi	71
9	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	74-75
10	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-Kâsım-paşa	76
11	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-nezd-i Silivri-kapusu	76
12	Vukû-ı harîk der-Galata	76
13	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-nezd-i Ayazma-kapusu	80
14	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	87-88
15	Zuhûr-i harîk-ı cüz'î der-Kandilli	93
16	Zuhûr-i harîk ez-Kâr-hâne-i Basmacılar der-bîrûn-i sûr-i İstanbul	94-95
17	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-İstanbul hâric-i sûr nezd-i Aya-kapusu	102
18	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	102
19	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	129-130
20	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	130
21	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	148
22	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-sâhil-i Beşiktaş	152-153
23	Vukû-ı harîk der-İstanbul	160-161
24	Vukû-ı harîk der-İstanbul	161
25	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-İstanbul	166
26	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-nezd-i Câmi'-i Fındıklı	168
27	Vukû-ı harîk der-İstanbul be-nezd-i Sultân-hammâmı	195
28	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-hâric-i sûr-i İstanbul	217-218
29	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-Hisâr-ı Rumeli	239
30	İhrâk-ı cüz'î	240
31	Dîger ihrâk-ı cüz'î	241
32	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	251
33	Vukû-ı harîk der-Ayvansaray	254
34	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-Balat	258
35	Vukû-ı harîk der-Halicılar Köşkü	261
36	Vukû-ı harîk der-Kadırga Limanı	262
37	Vukû-ı harîk der-Karye-i Kuzguncuk ez-muzâfât-ı Üsküdar	295
38	Vukû-ı harîk-ı küllî der-İstanbul	313-314
39	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	347
40	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	350
41	İhrâk-ı cüz'î	352
42	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	352
43	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	353
44	Vukû-ı harîk der-Samatya	354-355
45	İhrâk-ı cüz'î der-Ortaköy	355
46	İhrâk-ı cüz'î	356
47	Vukû-ı harîk-ı cüz'î	360
48	Harîk-ı cüz'î	364
49	Vukû-ı harîk-ı cüz'î der-Beşiktaş	370
50	Vukû-ı harîk der-kurb-i Alaca-hammâm	376-377
51	Vukû-ı ihrâk-ı kebîr der-İstanbul	382-383

Tablo 5²³

²³ Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Tahir Güngör (2014). *Hâkim Tarihi, 1166-1180 (1753-1766) (İnceleme Metin)* (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

52	Vukū-ı harîk-ı cüz'î	398
53	Zikr-i itmâm-ı binâ'-i 'Acem-oğlanı Meydânı ve Eski-odalar	420
54	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î	430
55	Vukū-ı ihrâk der-İstanbul be-Mahalle-i Fenâr	572
56	İhrâk-ı cüz'î der-İstanbul nezd-i Kürkcü-çeşmesi	604
57	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-mahmiye-i Üsküdar	607
58	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-İstanbul	624
59	Vukū-ı harîk-ı tahmîs-ı kahve der-İstanbul	647
60	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î (و؟) der-İstanbul kurb-i Balat	668
61	Vukū-ı ihrâk-ı küllî der-İstanbul be-Mahalle-i Nahl-bend	706
62	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î	713
63	[Vukū-ı ihrâk]	714
64	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-Eyyüb	793-794
65	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î nezd-i Yeni-bâğçe	812
66	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î der-kurb-i Bâb-ı hazret-i Sadriâ'zamî	822-823
67	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-Balat	828
68	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-İstanbul der-Mahalle-i Sarıgövez	855-856
69	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î nezd-i 'Avrat-bâzârı	867
70	İhrâk-ı cüz'î der-kurb-i Mahalle-i Piyâlî Paşa	872
71	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î	881
72	Vukū-ı ihrâk der-Na'îli Mescid	884
73	Vukū-ı ihrâk der-Mahalle-i Mahmud Paşa	886
74	Vukū-ı harîk der-ittisâl-i Cebe-hâne-i 'âmire	892
75	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î	821
76	İhrâk-ı cüz'î der-Ayvanseray	927
77	Vukū-ı harîk-ı cüz'î	939
78	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-Üsküdar	945-46
79	İhrâk-ı cüz'î der-Çukur-bostan	960-61
80	Vukū-ı harîk-ı cüz'î	989
81	Vukū-ı harîk-ı cüz'î	991-92
82	Vukū-ı ihrâk der-At-pâzârı	1002
83	İhrâk-ı cüz'î der-Kocamustafa-paşa	1005
84	Vukū-ı harîk der-İstanbul be-nezd-i Odun-kapusu	1028
85	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î der-Beşiktaş	1033
86	Vukū-ı ihrâk-ı kebîr der-İstanbul nezd-i Sultân Bâyezîd Câmî'i	1040-41
87	Vukū-ı harîk-ı cüz'î der-Galata	1052
88	Vukū-ı harîk-ı cüz'î	1063
89	İhrâk-ı cüz'î	1066-67
90	İhrâk-ı cüz'î	1070
91	Vukū-ı harîk	1074
92	Vukū-ı harîk	1079
93	Vukū-ı harîk-ı cüz'î	1084
94	Vukū-ı harîk der-Üsküdar	1085
95	[Vukū-ı harîk-ı cüz'î]	1090
96	Vukū-ı ihrâk-ı cüz'î	1099
97	İhrâk-ı cüz'î der-Eyyüb	1105
98	İhrâk-ı cüz'î	1117-18
99	Vukū-ı harîk-ı vasît	1124
100	Vukū-ı harîk der-ciz'i	1141
101	Vukū-ı ihrâk der-Tophane	1145
102	Harîk-ı cüz'î	1145
103	Vukū-ı ihrâk-ı ciz'i	1154
104	[Harîk-ı cüz'î]	1165
105	[İhrâk-ı cüz'î]	1166
106	Harîk-ı cüz'î	1173
107	Harîk	1174
108	Zuhûr-ı ihrâk-ı cüz'î	1182

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Zuhûr-1 harîk-1 cüz'î	10
2	Vukû-1 harîk	14
3	Muhterik şuden-i hâne-i Defterdâr İbrahim Şârım Efendi	29
4	Zuhûr-1 harîk-1 cüz'î	40
5	Zikr-i Vukû-1 harîk	44
6	Vukû-1 harîk der-Galata	58
7	Vukû-1 ba'zı harîk-1 cüz'î	69

Tablo 6²⁴

sıra	2. CİLT KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Vukû-1 harîk der-Beyoğlu	535
2	Vukû-1 harîk	725
3	Zuhûr-1 harîk der-Kumkapı	754
4	Zuhûr-1 harîk ez-cânib-i Nahlbend (Arabacılar karhanesi)	773
5	İhtirâk-1 Sarây-ı Kavâk ve îrâd-1 bâ'zı ez-havâdis-i Müteferrika	774
6	Vukû-1 harîk (Destârrecilerbaşı'nda berber dükkanı)	782
7	Vukû-1 harîk (Kalaycılar Köşkü havalisi)	784
8	Vukû-1 harîk (Küçük bazar canibi)	786
9	İhtirâk-1 bâ'zı ez-Kışlak-1 Yeniçeriyân (yangınlara yazmamış)	812
10	Vukû-1 harîk ve kırâ'at n'at-ı mevlid-i şerîf	828
11	Zuhûr-1 harîk-i cüz'î der-nezd-i Mahmud Paşa	832
12	Vukû-1 harîk (Nişancı tarafı)	857
13	Vukû-1 harîk (Kabasakal Mahallesi)	912
14	Zuhûr-1 harîk der-Samatya	972
15	Zuhûr-1 harîk (Balat Civarı)	974
16	Zuhûr-1 harîk-i kebîr	980
17	Zuhûr-1 harîk-i cüz'î (Haseki civarı)	996

Tablo 7²⁵

sıra	3. CİLT KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Vukû-1 harîk	415
2	Vukû-1 harîk der-Âsitâne	578
3	Vukû-1 harîk der-Âsitâne	798

Tablo 8²⁶

24 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Bekir Kütükoğlu (1959). *Çeşmizâde Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

25 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Hikmet Çiçek (2018). *(Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili* (1187-1197/1774-1783) (Basılmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı.

26 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Ü. Filiz Bayram (2014). *Enverî Târîhi: Üçüncü Cilt (Metin ve Değerlendirme)* (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Harîk-i cüz'î der-Halic-i Bahr-ı Siyâh	5
2	Vukû-ı harîk der-Çatalçeşme	7
3	Vukû-ı harîk der-Yatağan Çeşme ve der-Ali Paşa-yı Cedîd	14
4	Vukû-ı harîk der-Galata	17
5	Vukû-ı harîk der-Kurb-ı Yeni Hamam	17
6	Harîk-i cüz'î der-Bâb-ı Salori	44
7	Vukû-ı harîk-i cüz'î	84
8	Vukû-ı harîk der-Bâb-ı Âsafî	89
9	Zuhûr-ı harîk-i cüz'î	93
10	Vukû-ı harîk der-Zincirlikuyu	150
11	Zuhûr-ı harîk der-kurb-i Bâb-ı Ayazma	151
12	Zuhûr-ı harîk der-sefîne-i Tüccâr-ı Françe	158
13	Azl-ı sekbânbaşî ve Nasb-ı Ömer Ağa ve harîk der-Uzunçarşı	161
14	Zuhûr-ı harîk-i azim der-çar sû vü bâzâr	183
15	Vukû-ı harîk-i hatarnâk der-dâhil-i Baruthâne	248
16	Vukû-ı harîk	281
17	Zuhûr-ı harîk-i kebîr ve te'akub ve havadis-i muvahiş-e-i kundakçıyân	353

Tablo 9²⁷

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Zuhûr-ı harîk-i azîm	180

Tablo 10²⁸

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Bazı havâdis	43
2	Vukû-ı harîk ve kırâat-i mevlîd-i şerîf ve tevcîh-i kazâ-i Medine-i Münevvere be-Murad Efendi ve havâdisât-ı sâire	112
3	Vukû-ı harîk	127
4	Zuhûr-ı harîk	137

Tablo 11²⁹

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Vukû-ı harîk der-Hasköy	15
2	Zikr-i binây-ı kulle-i Galata	33
3	Zuhûr-ı harîk	52
4	Zuhûr-ı harîk	232
5	Zuhûr-ı harîk der-Üsküdar	241
6	Zuhûr-ı harîk der-Anbârâ	256
7	Vukû-ı harîk	289
8	Zuhûr-ı ihrâk	354
9	Zuhûr-ı harîk	410
10	Zuhûr-ı harîk	420
11	Zuhûr-ı harîk	466

Tablo 12³⁰

27 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Ali Osman Çınar (1999). *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarihi* (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

28 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Mücteba İlgürel (1978). *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

29 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Mücteba İlgürel (2014). *Mehâsin'ül-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr 1774-1789* (H. 1188-1193). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

30 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Hüseyin Sarıkaya (2017). *Ahmed Vâsif Efendi Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1212/1794-1805)]*. İstanbul: Çamlıca.

sıra	KONU BAŞLIKLARI	sayfa
1	Zuhûr-ı harîk der-Gedikpaşa	135
2	Vukû-ı harîk der-Hasköy	137
3	Hitâm-ı yâften-i kulle-i Galata	177
4	Zuhûr-ı harîk	258
5	Zuhûr-ı harîk der-Bab-ı Azeb	475
6	Vukû-ı harîk der-Üsküdar	498
7	Zuhûr-ı harîk der-Anbarhâ-i Tersâne	666
8	Vukû-ı harîk der-Karye-i Arnavud	760
9	Zuhûr-ı harîk der-Beyoğlu	852
10	Zuhûr-ı harîk der-Kıışla-yı Arabacıyan	856

Tablo 13³¹

Kaynaklar

- Afyoncu, E. (2018). *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe.
- Ayvazoğlu, B. (2017). *Bir Ateşpâre Bin Yangın*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bayram, Ü. F. (2014). *Enverî Târîhi: Üçüncü Cilt (Metin ve Değerlendirme)*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Bayram, Ü. F. (2014). XVIII. Yüzyıl Resmi Tarih Yazıcılığı Örneklerinden Enverî Târîhi'nin Üçüncü Cildine Genel Bir Bakış. *I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 109-117). Zonguldak.
- Baysun, M. C. (1977). Çelebîzâde. *İslâm Ansiklopedisi (İ.A.)*, 3, (ss. 370-374). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Beyhan, M. (2009). Afetlerin Gölgesinde İstanbul. S. Öztürk (Dü.) içinde, *Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları* (ss. 187-312). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Çalışkan, M. (2000). (Vekâyi'nüvis) *Enverî Sadullah Efendi ve Tarihi'nin I. Cildi'nin Metin ve Tahlili (1182-1188 / 1768-1774)*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,.
- Ceylan, O. (2004). *Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Edilgen Yangın Korunumu*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
- Cezar, M. (2002). *Osmanlı Başkenti İstanbul*. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları.
- Çınar, A. (1999). *Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Tarihi*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçek, H. (2018). (Vekâyi'nüvis) *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*. (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı.
- Emecen, F. (2001). İzzî Süleyman Efendi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23 (ss. 565-566). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Günay, F. (2007). Râşid Mehmed Efendi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34 (ss.463-465). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Güngör, T. (2014). *Hakim Tarihi, 1166-1180 (1753-1766) (İnceleme Metin)*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlgürel, M. (1973). *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basım Evi.

31 Tabloyu hazırlarken kullanılan eser: Seydi Vakkas Toprak (2015). *Vak'anüvis Halil Nuri Bey Nuri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- İlgürel, M. (2014). *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İpşirli, M. (1997). Halil Nuri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 15 (ss. 321-323). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İzzî Süleyman Efendi. (1784). *Tarih-i İzzî*. İstanbul: Râşid ve Vâsif Efendiler Matbaası.
- Kütükoğlu, B. (1993). Çeşmizâde Mustafa Reşid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8 (ss. 289-290). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı .
- Kütükoğlu, B. (1959). *Çeşmizâde Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kütükoğlu, B. (1986). Vekayi'nüvis. *İslam Ansiklopedisi (İA)*, 13 (ss. 271-287). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kütükoğlu, B. (1994). *Vekayi'nüvis Makaleler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Kılıç, A. (2019). *İstanbul Yangın Kuleleri ve Çığırkanları*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kadioğlu, M. (2009, 09 14). *Lodos ve Poyrazın Yaptıkları*. 08.29.2019 tarihinde Haberler Yazarlar Prof.Dr. Mikdat KADIOĞLU Lodos ve poyrazın yaptıkları: <http://www.hurriyet.com.tr/lodos-ve-poyrazin-yaptiklari-12472532> adresinden alındı.
- Kos, K. (2017). *İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Mehmed Subhî.(1783). *Subhî Tarihi* (1143-1156/1730-1743). İstanbul: İbrahim Müteferrika Matbaası.
- Râşid Mehmed, E. (2013). *Târih-i Râşid ve Zeyli Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Asım Efendi I-II-III (1071-1141/1660-1749)*. (A. Özcan, Y. Uğur, B. Çakır, & A. İzgöer, Dü) İstanbul: Klasik Yayınları.
- Süleyman, İ. (1784). *Tarih-i İzzî*. İstanbul: Raşid ve Vasıf Efendiler Matbaası.
- Sakaoğlu, N. (1997). Selanikî, Nazima, Silahdar ve Raşid Tarihlerinden İstanbul'a Düşen Ateşler. *İstanbul*(21), ss. 45-52.
- Sarıkaya, H. (2017). *Mehâsin'ül-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. İstanbul: Çamlıca.
- Şahinalp, M., & Günal, V. (2012). Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi. *Milli Folklor* 93, ss. 149-168.
- Talas, İ., & Dinç, S. (1948). *İstanbul Kısaca Tarihi, Coğrafyası, Suları, Semtleri ve Anıtları*. İstanbul: Suhulet Basımevi.
- Toprak, S. V. (2015). *Vak'anüvis Halil Nuri Bey Nuri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yıldız, K. (2017). *1660 İstanbul Yangını ve Etkileri Vakıflar, Toplum ve Ekonomi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yılmaz, Z. (2019). *İzzî Tarihi (Osmanlı Tarihi 1157-1165/1744-1752)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu .
- Yavuz, S. (1994). Edib Mehmed Emin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10 (ss. 422-423). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.